

**СУСПІЛЬНЕ ЖИТТЯ
КРИВОРІЖЖЯ
НА МЕЖІ
ТИСЯЧОЛІТЬ**

**Матеріали першої
Криворізької міської
науково-практичної
конференції**

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ ГЕОЕКОЛОГІЇ НА ГЕОГРАФІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ ПЕДВУЗІВ

Сучасний рівень розвитку науки характеризується тісною взаємодією різних її галузей і взаємопроникненням специфічних науково-пізнавальних підходів і методів. Виникла низка суміжних і молодих наук, які застосовують власну та запозичену методологію. Ця ситуація є цілком закономірною і відбиває важливий бік розвитку науки – інтеграцію, що спрямована на вирішення певних завдань і проблем.

Географія не стала винятком. Починаючи з 60-70-х рр. ХХ століття, у зарубіжній і вітчизняній географічній науці протікає становлення нової суміжної галузі – геоєкології (або географічної екології). Її методологію складає геоєкологічний підхід, який увібрав основні положення двох материнських підходів – географічного та загальноєкологічного. Геоєкологія займається багатогранним вивченням геосистем, які являють собою центровано організовані геосистеми. Геоєкологія – порівняно молода наука. Незважаючи на всі теоретичні та методологічні труднощі розвитку геоєкології, наявність невирішених багатьох наукових проблем, можна констатувати той факт, що всі необхідні науково-пізнавальні атрибути її майже оформилися і вона відбулася як наука.

Сучасне суспільство, яке розвивається зараз в умовах жорсткої екологічної кризи, потребує фахівців-екологів, у тому числі й географів-екологів. Геоєкологія необхідна людству для конкретних практичних дій – вирішення екологічних проблем на основі знань про системну та просторово-часову організацію природи (геосистем). Саме тут вища географічна освіта стає провідним постачальником спеціалістів з геоєкології.

Геоєкологія вже зайняла своє місце у вищій школі. З початку 90-х років ХХ ст. готуються фахівці відповідного профілю (Харківський, Сімферопольський, Львівський університети), створені кафедри геоєкології, відкриті аспірантури за даною спеціальністю. Майже в усіх університетах на географічних, геологічних та інших факультетах читаються навчальні курси геоєкологічного напрямку. До січня 1998 року працювали географічні спеціалізовані вчені ради з захисту дисертацій за спеціальністю 03.00.16. – Екологія. Під назвою “Геоєкологія” виходять журнали, друкуються навчальні посібники та наукові монографії.

Розширення сфери вжитку геоєкологічних знань примушує вводити предмети з геоєкології на географічних факультетах і в педагогічних вузах (педуніверситетах, педінститутах). Запровадження подібних курсів зумовлене кількома важливими причинами.

По-перше, це рівень розвитку географічної науки, яка останнім часом зробила величезний крок в бік екологічних досліджень геосистем у теоретичному, методичному, конкретно-науковому та прикладному відношеннях. Освіта має своєчасно встигати за всіма новаціями в науці. Геоєкологія при цьому не є винятком. Незважаючи на те, що її понятійно-термінологічний апарат розроблений ще недостатньо, є багато невирішених і дискусійних моментів, можуть з'явитись нові напрями геоєкологічних досліджень, геоєкологія повинна стати обов'язковим

предметом на географічних і природничо-географічних факультетах усіх вузів, а також у ліцеях і гімназіях. Велика роль має бути відведена для підготовки спеціалістів і магістрантів геоекологів, які можуть скласти необхідну кадрову базу для науки геоекології.

По-друге, курси з геоекології у вузах є доцільними і з освітянського боку. Адже до освітніх програм середніх і вищих навчальних закладів з кожним роком все більше додається тем на різноманітну еколого-географічну тематику. У деяких гімназіях і ліцеях навіть ведуться курси "Екологія" (або подібні), які читає вчитель біології, хоча ці предмети може викладати й географ і географ-еколог. Тому геоекологічні знання просто необхідні майбутньому вчителю географії та екології, які можна застосувати також й у просвітницьких акціях серед широких верств населення. Геоекологія є одним із предметів географічної освіти.

По-третє, впровадження предметів з геоекології вимагає практика життя. У сучасній соціально-науковій інфраструктурі суспільства існують і будуть виникати й надалі різні екологічні установи. Всі вони потребують належного фінансування, технічного устаткування, правових засад діяльності та, головне, фахівців з екології. Якраз останню нішу і могли б заповнити випускники географічних факультетів вузів, які засвоїли геоекологічні знання і предмети, навчилися методам геоекологічних досліджень. Це дало б їм змогу працевлаштуватися після закінчення вузу не лише по педагогічній лінії, а й до різних екологічних організацій – відділи екології науково-дослідних установ, ботанічні сади, кафедри вузів, екологічні інспекції державних інститутів влади, інспекції з екобезпеки, заповідники, екологічні лабораторії тощо. Останнє є особливо важливим, саме під час зростаючого безробіття та фінансових труднощів серед працездатного населення держави.

Таким чином, запровадження навчальних курсів з геоекології в освітні програми географічних факультетів педвузів є цілком необхідним. При цьому геоекологічна підготовка є структурованою та пов'язаною з базовою загальнонауковою і географічною освітою.

З урахуванням цілей і завдань вищої освіти у педвузах III і IV рівнів акредитації автором розроблена система геоекологічних дисциплін (див. табл.). Система спрямована на навчання геоекології студентів і магістрантів географів на географічних і природничо-географічних факультетах.

Система "великої" геоекології складається з 3-х блоків:

- фундаментальні курси – "Основи геоекології", "Фундаментальна геоекологія", "Взаємодія природи та суспільства";

СИСТЕМА НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ З ГЕОЕКОЛОГІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ГЕОГРАФІВ

Назва предмету	Курс, на якому читається	Семестр, на якому читається	Погодинний обсяг: лекційних/практичних занять
Фундаментальна екологія	3	6	26/26
Охорона природи	4	7	18/18
Основи геоекології	4	8	26/26
Пільова практика з геоекології	4	8	–/30
Екологічні проблеми Світу	5	9	18/18
Екологічні проблеми України	5	9	12/12
Взаємодія природи та суспільства	5	10	18/18

СИСТЕМА НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ З ГЕОЕКОЛОГІЇ ДЛЯ МАГІСТРАНТІВ ГЕОГРАФІВ

Назва предмету	Курс, на якому читається	Семестр, на якому читається	Погодинний обсяг: лекційних/практичних занять
Антропогенне ландшафтознавство	-	1	18/18
Прикладна геоecологія	-	1	18/18
Методи геоecологічних досліджень	-	2	18/18

- курси з регіональної геоecології – “Екологічні проблеми Світу”, “Екологічні проблеми України”;
- практичні курси – “Польова практика з геоecології”, “Охорона природи”.

Для системи освіти географа показана структура є логічно закінченою – від теорії, регіональних аспектів до польової практики. Система геоecологічної освіти представляється безперервною, а її початок ґрунтується на базових географічних і філософсько-методологічних дисциплінах перших 2,5 року навчання у педвузі. З географічного боку основу викладання геоecології складають курси з геології, гідрології, загального землезнавства, геоморфології, метеорології, ландшафтознавства, теорії та методології географії, теорії суспільної географії та її методів, методів природничо-географічних досліджень тощо. Загальнонаукову основу геоecологічного навчання закладають курси філософії, філософських проблем природознавства, соціології, економічної теорії та ін. Тому найбільш доцільним процес навчання з геоecології розпочинати з 3-го курсу, коли студентами отримані базові знання, а завершувати на старших курсах і в магістратурі.

В курсі “Фундаментальної геоecології” розглядаються основні загальноекологічні закони розвитку природи, уявлення про біосферу і її складові (рослинність, тваринний світ, біогеоценози, біоекосистеми). Багато в чому цей курс має біоекологічну спрямованість, що необхідно для формування біологічних знань у студентів географів, які вчать за однією спеціальністю “Географія”.

Наступним йде предмет “Основи геоecології”, який є ключовим в системі екологічної підготовки студентів географів, так як закладає основи знань про об’єкт і предмет вивчення геоecології, її методологію, закони та закономірності організації геоекосистем, основні завдання, що стоять перед наукою. Після відпрацювання курсу “Основа геоecології” наприкінці 4-го курсу здійснюється учбово-польова практика з геоecології, яка націлена на практичне закріплення фундаментальних теоретичних знань і навичок ведення геоecологічних досліджень, формування екологічної культури і екологічного світогляду студентів.

Протягом останнього навчального року відпрацьовуються регіональні геоecологічні курси, що мають більше фактологічну спрямованість, де розглядаються різноманітні екологічні проблеми регіонів – України, материків і океанів, ландшафтних зон, геосфер Землі тощо. Під час роботи над курсом “Взаємодії природи та суспільства” з’ясовуються проблеми взаємообумовленості розвитку людства й природи, історії та закономірностей впливу людини на довкілля, екологічних перспектив існування населення у майбутньому. В курсі “Охорона природи” розглядається структура природно-заповідного фонду, процес заповідання природи, види шкоди природі та відповідальність за неї.

У процесі навчання в магістратурі геоecологічна освіта продовжується,

але відрізняється більш поглибленою методичною підготовкою. Окремими курсами відпрацьовуються курси “Антропогенне ландшафтознавство”, де формуються уявлення про сучасний екологічний стан природи, її структуру, процеси функціонування та динаміки; “Методи геоекологічних досліджень” та “Прикладна геоекологія” – розглядаються основні методи модельних, польових, математичних досліджень, збору екологічної інформації, основи конструктивної геоекології, оптимізації природи, проведення екологічних експертиз, моніторингу, прогнозування.

Майбутній розвиток геоекологічної освіти в педвузах уявляється у наступних напрямках:

1) продовжити викладання тих геоекологічних дисциплін, які викладаються зараз;

2) в учбові плани географічних факультетів ввести учбово-польову практику з геоекології;

3) у найближчому майбутньому організувати одну академічну групу студентів за спеціальністю “Географія з основами екології”, що потребує значного розширення системи геоекологічних предметів;

4) з метою фахового забезпечення наукових географічних викладацьких кадрів зі спеціальності “Екологія” поновити цю наукову спеціалізацію у списку ВАКУ України і дозволити захист дисертацій за цим напрямом науки.